

УДК: 37.015.3:159.942.5
orcid.org/0000-0002-5078-9412
orcid.org/0000-0002-9378-5462
doi.org/10.5281/zenodo.888804

Т.О. Шевчук, І.Ф. Чернобаб
Національний університет
садівництва, м. Умань

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

В роботі проаналізовано зміст понять "професійна компетентність", "комунікативна компетентність", їх складові в роботах педагогів і психологів; розкрито необхідність формування професійної і комунікативної компетентності в майбутніх менеджерів; виділено її особливості. Зокрема відзначається, що побудова на заняттях з психолого-педагогічних дисциплін спеціальних комунікативних конструкцій дає можливість створити умови соціальної взаємодії, в яких студентів доведеться розв'язувати задачі, пов'язані з професійною діяльністю, працювати в команді (тобто вступати в комунікації) і реалізовувати свій особистісний потенціал.

Ключові слова: професійна компетентність, комунікативна компетентність, майбутні менеджери.

Т.А. Шевчук, И.Ф. Чернобаб

КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ БУДУЩИХ МЕНЕДЖЕРОВ

В работе проанализировано содержание понятий «профессиональная компетентность» и «коммуникативная компетентность», их составляющих в работах педагогов и психологов; раскрыта необходимость формирования профессиональной коммуникативной компетентности в будущих менеджеров, выделены ее особенности. В частности, отмечается, что построение на занятиях по психолого-педагогическим дисциплинам специальных коммуникативных конструкций, дает возможность создать условия социального взаимодействия, в которых студенту придется решать задачи, связанные с профессиональной деятельностью, работать в команде (то есть вступать в коммуникации) и реализовывать свой личностный потенциал.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, коммуникативная компетентность, будущие менеджеры.

T.A. Shevchuk, I.F. Chornobab

COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE MANAGERS

The article has given an analysis of the content of such notions as "a professional competence" and "a communicative competence" and of their components in peda-

gogues' and psychologists' researches, as well as substantiated the necessity of forming a future pharmacists' professional communicative competence and defined its features. In particular, it is noted that the construction of classes on psychological and pedagogical disciplines of special communicative structures gives the opportunity to create conditions for social interaction, in which the student will have to solve tasks related to professional activities, work in the team (ie, to enter into communication) and realize their personal potential.

Keywords: professional competence, communicative competence, future managers.

Одна з вимог до підготовки сучасного менеджера потребує формування комунікативної компетентності як складової його професійної компетентності, яка проявляється через здатність фахівця успішно розв'язувати проблемні комунікативні завдання: він має гнучко й нестандартно мислити, вміти пристосовуватися до швидких змін умов життя.

Проблемі формування професійної компетентності присвятили наукові праці: В.В. Баркасі, Н.М. Бібік, М.П. Васильєва, Г.В. Данченко, В.В. Краєвський, Т.М. Лебединець, Н.М. Лобанова, О.І. Локшина, А.К. Маркова, О.О. Павленко, Л.А. Петровська, О.І. Пометун, В.П. Пугачов, Л.П. Пуховська, О.Я. Савченко, С.О. Сисоєва, В.О. Тюріна, А.В. Хуторської та ін. Усі вони наголошують на тому, що, готуючи будь-якого фахівця, слід чітко уявляти, чим саме характеризується його професійна компетентність, в чому її сутність та які її структурні складові.

Обіймаючи керівну посаду, людина, щоб зреалізуватися в професії, досягти наміченої мети, має налагоджувати стосунки з колегами, керівництвом, підлеглими. Тому сучасне суспільство потребує фахівців, які не лише компетентні у своїй професії, але й мають достатній рівень комунікативної компетентності. Проте існуюча система вищої освіти часто густо спрямована на формування лише професійних знань, умінь і навичок, тож нагальною потребою стає реформування вищої школи, коли пріоритетом є «утвердження гуманістичних цінностей освіти, її спрямованості на розвиток особистості» [5, 5].

Мета нашої статті – показати потреби формування комунікативної компетентності в майбутніх менеджерів та виділити її складові.

Відомі російські педагоги В.В. Краєвський і А.В. Хуторської розрізняють терміни «компетентність» і «компетенція», пояснюючи, що компетенція (латин. «competenta») означає коло питань, в яких людина добре обізнана й має досвід. Компетентність – це поєднання відповідних знань і здібностей у певній сфері, що дають змогу ефективно діяти в ній [3].

У словнику психолого-педагогічних термінів і понять компетентність трактується як поінформованість, обізнаність, авторитетність, професійні знання й уміння [10].

В.О. Тюріна характеризує компетентність як обізнаність, авторитет людини в якійсь галузі [11, 5]. Більшість науковців стверджують, що бути компетентним – означає вміти мобілізувати в даній ситуації свої знання і досвід.

Головним показником рівня кваліфікації будь-якого сучасного фахівця є його професійна компетентність. Аналіз наукової літератури свідчить, що психологи і педагоги розглядають професійну компетентність як багатоскладове, інтегроване особистісне утворення. Професійна компетентність охоплює певні якості особистості, професійно-спрямовані знання, вміння, навички й здатності використовувати їх у професійній діяльності.

В.О. Тюріна характеризує професійну компетентність як особистісне утворення, що забезпечує якісне виконання професійної діяльності. Тому особливості професійної компетентності фахівця та її складових визначаються особливостями його професійної діяльності [11, 4].

А.К. Маркова [5], розглядаючи професійну компетентність, зазначає, що компетентність не ототожнюється з освіченістю людини, вона є поєднанням психічних якостей, які дають змогу діяти самостійно та відповідально. Професійна компетентність майбутнього менеджера складається з досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, особистісних якостей, володіючи якими фахівець може ефективно виконувати професійну діяльність. Ефективність професійного ділового спілкування менеджера визначається рівнем сформованості його комунікативної компетентності.

Комунікативну компетентність психологи й педагоги розглядають як ступінь задовільного володіння певними нормами й техніки спілкування та поведінки, як результат засвоєння їхніх соціально-психічних стереотипів. Критерії комунікативної компетентності вперше сформулював Т. Гордон. Він визначив комунікативну компетентність як уміння вийти з будь-якої ситуації, не втративши власної внутрішньої волі та не давши втратити її партнерові по спілкуванню.

Ю.Н. Ємельянов у структурі комунікативної компетентності виокремлює ситуаційну адаптивність, вільне володіння вербальними й невербальними засобами соціальної поведінки, здатність впливати на діяльнісне середовище для досягнення своєї мети [2].

Є.А. Голубева і С.В. Руденський вважають, що до складу комунікативної компетентності входять: уміння давати соціально-психологічний прогноз комунікативній ситуації, в якій має відбутися спілкування; програмувати спілкування, спираючись на своєрідність комунікативної ситуації; вміти пристосовуватися до умов соціально-психологічної атмосфери комунікативної ситуації [7, 9].

Компетентнісний підхід у підготовці фахівців у сфері управління пе-

редбачає не просту передачу знань та вмінь від викладача до студента, а формування в майбутніх менеджерів комунікативної компетентності.

На наш погляд, у структуру комунікативної компетентності менеджера входять такі складові:

1) когнітивна – охоплює теоретичні знання із психології спілкування, адекватну орієнтацію менеджера в ситуації професійного спілкування;

2) емоційно-оцінна – характеризується комунікативними настановами в процесі професійного спілкування;

3) поведінкова – в її основі лежать перцептивні вміння менеджера, володіння технікою спілкування, вміння конструктивно вирішувати конфлікти.

На основі запропонованої структури комунікативної компетентності менеджера ми визначили конкретні критерії діагностування рівня сформованості професійно-важливих комунікативних якостей, підібрали й розробили чотири групи методик для діагностування кількісних показників рівня сформованості комунікативної компетентності в майбутнього менеджера, а саме:

- рівня комунікабельності (опитувальник В.Ф. Ряховського);
- рівня особливостей темпераменту (за методикою Г. Айзенка);
- рівня емпатійності студентів (за методикою В.В. Бойка);
- рівня комунікативного контролю майбутніх менеджерів (за методикою М. Шнайдер);
- здатності студентів до самокритики в умовах соціального контролю (за методикою Г. Айзенка);
- рівня сформованості головних комунікативних орієнтацій та їхньої гармонійності в процесі спілкування (за методикою І.Д. Ладанова та В.А. Уразаєва).

З метою розвитку комунікативної компетентності особистості під час вивчення гуманітарних дисциплін, ми використовуємо спеціальні комунікативні конструкції: навчальні ситуації, що передбачають спільне виконання студентами завдань, пов'язаних з їхньою майбутньою професією, і неодмінно потребують комунікацій. Іншими словами, створюємо умови соціальної взаємодії між студентами, спрямовані на формування в них комунікативної компетентності в різноманітних навчальних ситуаціях.

Обираючи форми й методи взаємодії викладача й студентів, враховуємо, що і метод, і форма навчання мають служити джерелом особистісних знань, досвіду, відчуттів, емоцій, тому вважаємо слушною думку вчених про те, що для розвитку комунікативної компетентності студентів доцільно використовувати такі методи активного навчання, що дають змогу студентові усвідомити свою залежність від соціуму, виробити ключові стратегії поведінки в різних ситуаціях професійного спілкування (перебуваю-

чи на становищі керівника або підлеглого, організатора або виконавця), відчуті відповідальність за результат спільної діяльності [1; 6; 8]. Окрім того, ці методи мають бути спрямовані на самостійну роботу студента, виконуючи яку він усвідомить потребу взаємодії з іншими студентами й викладачем. Приміром, під час розв'язування таких задач ми використовуємо методи імітації колективної професійної діяльності (ділові й рольові ігри, «круглий стіл», «мозковий штурм» тощо).

Відповідальним є етап розроблення критеріїв оцінювання діяльності студентів, адже потрібно враховувати їхні вміння застосовувати теоретичні положення на практиці, швидкість і правильність виконання завдань, обґрунтованість розв'язків/виконання задач/завдань, представлення результату, організованість у роботі, взаємини в процесі цієї діяльності.

Викладач визначає головні стратегії комунікативної поведінки для себе і студентів під час реалізації комунікативної конструкції. Наприклад, він може виконувати роль інвестора, який ретельно контролює роботу студентів, ставить складні запитання; роль керівника фірми (студенти є співробітниками цієї фірми), який допомагає своїм підлеглим порадами, або роль спостерігача, який не втручається в пошук розв'язків проблеми. Проте в межах будь-якої комунікативної конструкції викладач має проявляти толерантність, емпатійність, товариськість, контактність, сугестивність, позитивно впливати на емоції студентів, підтримувати колективізм. Він має робити все можливе, щоб створити сприятливий соціально-психологічний клімат, який Н. П. Волкова визначає як «стан міжособистісних стосунків, що виявляється в сукупності психологічних умов, що сприяють або перешкоджають продуктивній діяльності колективу» [1, 252]. Це завдання надзвичайно важливе, оскільки студентський колектив є тим середовищем, в якому вони розвиваються як особистості.

Підбиваючи підсумки, зауважимо, що побудова на заняттях з психолого-педагогічних дисциплін спеціальних комунікативних конструкцій дає можливість створити умови соціальної взаємодії, в яких студентові доведеться розв'язувати/виконувати задачі/завдання, пов'язані з професійною діяльністю, працювати в команді (тобто вступати в комунікації) і реалізовувати свій особистісний потенціал. Безумовно, комунікативні конструкції, створені в межах навчального процесу, не можуть бути точною копією тих, які виникають у професійній діяльності, проте вони є своєрідною адаптованою тренувальною моделлю застосування знань у професійних комунікаціях, завдяки чому студент може розвиватися як особистість, відпрацьовувати різноманітні сценарії комунікативної поведінки, долати комунікативні бар'єри, вдосконалювати комунікативні здібності.

Організована таким чином спільна робота студентів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін, відповідальність, обмін ідеями, взаємодопомога сприяють не лише засвоєнню студентами нових знань, а й усвідомленню себе як суб'єкта діяльності, актуалізують розвиток і саморозвиток особистості (про що засвідчило проведене анкетування студентів I-V курсів факультету менеджменту).

На основі викладеного професійну компетентність можна представити як якісну характеристику особистості фахівця, що охоплює систему науково-технічних знань, професійних умінь і навичок.

Комунікативна компетентність стає однією з пріоритетних якостей сучасного менеджера, оскільки різні види діяльності (управлінська, організаційна, виробничо-технологічна, проектна) здійснюються в безпосередньому контакті з людьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: Навч. посібник. К.: Академія, 2006. 256 с.
2. Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1985. 168 с.
3. Краевский В., Хуторской А. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах // Педагогика. 2003. № 5. С. 3-10.
4. Кремень В.Г. Освіта в Україні: стан і перспективи розвитку // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: 36. наук. праць: У 2 ч. Ч. 1 / За ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. К., 2001. С.12-25.
5. Маркова А.К. Психология профессионализма. М., 1996. 308 с.
6. Московченко А.А. Порівняльне дослідження особливостей креативності студентів-менеджерів та студентів-педагогів у процесі професійного навчання // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія. Вип. 54. Х.: ХНПУ, 2016. С. 182-190.
7. Руденский Е. В. Социальная психология: Курс лекций. М., Новосибирск: ИНФРА-М, 1997. 224 с.
8. Петрук В.А. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі вивчення фундаментальних дисциплін: Монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. 292 с.
9. Поденко А.В. Взаємозв'язок організаторських здібностей з особистісними характеристиками в юнацькому віці // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. Х.: ХНПУ, 2010. Вип. 37. С. 223-232.
10. Словник психолого-педагогічних термінів і понять / Упорядн. Ю.В. Буган, В. І. Урупський. Тернопіль: Астон, 2001. 176 с.
11. Тюріна В. О. Формування конфліктологічної і комунікативної компетентностей викладача вищого навчального закладу МВС України / В. О. Тюріна // Психолого-педагогічна складова підготовки працівників системи МВС: Матеріали

наук.-практ. конференції. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутріш. справ, 2008. С. 4.

12. Хомуленко Т.Б., Поденко А.В. Діяльнісний підхід до розвитку організаторських здібностей як компетентності / Т.Б. Хомуленко, А.В. Поденко // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія, Вип. 50. Х.: ХНПУ, 2015. С. 306-322.

13. Хомуленко Т.Б., Поденко А.В. Розвиток організаторських здібностей як компетентності майбутнього спеціаліста: діяльнісний підхід // Психологія професійної безпеки: технології конструктивного самозбереження особистості: колективна монографія / За ред. проф. Ж. Вірної. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. С. 421-440.

14. Хомуленко Т.Б., Падафет Ю.Г., Скориніна О.В. Теоретичні та практичні аспекти дослідження іміджу: монографія. Х.: ВД "ІНЖЕК", 2005. 272 с.

1. Volkova N.P. Profesijno-pedagogichna komunikacija: Navch. posibnik. K.: Akademija, 2006. 256 s.

2. Emel'janov Ju.N. Aktivnoe social'no-psihologicheskoe obuchenie. L.: Izd-vo Leningr. un-ta, 1985. 168 s.

3. Kraevskij V., Hutorskoj A. Predmetnoe i obshhepredmetnoe v obrazovatel'nyh standartah // Pedagogika. 2003. № 5. S. 3-10.

4. Kremen' V.G. Osvita v Ukraïni: stan i perspektivi rozvitku // Neperervna profesijna osvita: teorija i praktika: 3b. nauk. prac': U 2 ch. Ch. 1 / Za red. I. A. Zjazjuna, N. G. Nichkalo. K., 2001. S.12-25.

5. Markova A.K. Psihologija professionalizma. M., 1996. 308 s.

6. Moskovchenko A.A. Porivnyal'ne doslidzhennya osoblyvostey kreatyvnosti studentiv-menedzheriv ta studentiv-pedahohiv u protsesi profesijnogo navchannja // Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni H.S.Skovorody. Psykholohiya. Vyp. 54. KH. : KHNU, 2016. S. 182–190.

7. Rudenskij E. V. Social'naja psihologija: Kurs lekcij. M., Novosibirsk: INFRA-M, 1997. 224 s.

8. Petruk V.A. Teoretiko-metodichni zasady formuvannja profesijnõi kompetentnosti majbutnih fahivciv tehnicnih special'nostej u procesi vivchennja fundamental'nyh disciplin: Monografija. Vinnicja: UNIVERSUM-Vinnicja, 2006. 292 s.

9. Podenko A.V. Vzaemovz'jazok organizators'kih zdibnostej z osobistisnimi harakteristikami v junac'komu vici // Visnik HNPU imeni G.S. Skovorodi. Psihologija. H.: HNPU, 2010. Vip. 37. S. 223-232.

10. Slovník psihologo-pedagogicnih terminiv i ponjat' / Uporjadn. Ju.V. Bugan, V. I. Urups'kij. Ternopil': Aston, 2001. 176 s.

11. Tjurina V. O. Formuvannja konfliktologichnoï i komunikativnoï kompetentnostej vkladacha vishhogo navchal'nogo zakladu MVS Ukraïni / V. O. Tjurina // Psihologo-pedagogichna skladova pidgotovki pracivnikiv sistemi MVS: Materiali nauk.-prakt. konferencii. Harkiv: Vid-vo Hark. nac. un-tu vnutrish. sprav, 2008. S. 4.

12. Homulenko T.B., Podenko A.V. Dijal'nisnij pidhid do rozvitku organizators'kih zdibnostej jak kompetentnosti / T.B. Homulenko, A.V. Podenko // Visnik HNPU imeni G.S. Skovorodi. Psihologija, Vip. 50. H.: HNPU, 2015. S. 306-322.

13. Homulenko T.B., Podenko A.V. Rozvitok organizators'kih zdibnostej jak kompetentnosti majbutn'ogo specialista: dijtal'nisnij pidhid // Psihologija profesijnoï bezpeki: tehnologii konstruktivnogo samozberezhennja osobistosti: kolektivna monografija / Za red. prof. Zh. Virnoï. Luc'k: Vezha-Druk, 2015. S. 421-440.

14. Homulenko T.B., Padafet Ju.G., Skorinina O.V. Teoretichni ta praktichni aspekti doslidzhennja imidzhu: monografija. H.: VD "INZhEK", 2005. 272 s.

Надійшла до редколегії 22.03.2017 р.